

УДК 346.34; 347.72

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.4.5>

ВИКОНАННЯ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ

Дорошенко Ліна Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0001-9748-6358

У статті проаналізовано проблемні питання, що виникають у процесі виконання корпоративного договору, розглядаються принципи виконання зобов'язань, заходи відповідальності у зв'язку з порушенням такого договору, аналізуються способи забезпечення виконання зобов'язання, які є дотичними до корпоративного договору. На підставі проведеного дослідження зроблено такі висновки: 1) запропоновано визначення поняття «виконання корпоративного договору», під яким слід розуміти обов'язок сторони корпоративного договору реалізовувати свої права певним чином та (або) утримуватися від їх реалізації шляхом здійснення узгоджених дій, заснованих на добросовісності, справедливості та розумності; 2) доведено, що відсутність у новому Законі про АТ такого заходу відповідальності, як компенсація, який являє собою специфічний спосіб захисту прав сторін корпоративного договору, виступає гарантією належного виконання договору і який ефективно працює на практиці в інших країнах, є регресним кроком у розвитку акціонерного законодавства і потребує негайного усунення цього недоліку в новітньому акціонерному законодавстві; 3) аргументовано, що національним законодавством передбачено не досить механізмів щодо захисту негативних зобов'язань та запропоновано шляхи усунення цього; 4) обґрунтовано, що корпоративний договір є договором, який містить як позитивні, так і негативні зобов'язання, тобто за своєю структурою є складним зобов'язанням, в якому зобов'язання в натурі представлені як необхідністю вчинити певні дії (позитивні зобов'язання), так і утриматися від їх здійснення (негативні зобов'язання); 5) аргументовано, що відсутність у законодавстві примусу до виконання зобов'язань з корпоративного договору в натурі має наслідком декларативність його положень та сприяє зловживанню корпоративними правами.

Ключові слова: корпоративне право, корпоративні правовідносини, господарські товариства, господарські договори, виконання корпоративного договору, способи забезпечення виконання корпоративного договору.

Doroshenko Lina. Performance of corporate contracts

The author of the article has analyzed problematic issues that arise in the process of performing corporate contracts; has considered the principles of fulfilling obligations, measures of responsibility in regard to the violation of such contracts; has analyzed the methods of ensuring the fulfillment of obligations related to corporate contracts. On the basis of the conducted research the author has made the following conclusions: 1) a definition of the concept of "performance of corporate contracts" has been offered. It should be understood as the obligation of a party to a corporate contract to realize own rights in a certain manner and (or) to refrain from their realization by performing agreed actions based on good faith, justice and reasonableness; 2) it has been proved that the absence of such a measure of responsibility as compensation in the new Law on Stock Corporations, which is a specific way of protecting the rights of the parties to a corporate contract, acts as a guarantee for proper performance of the contract and which effectively operates in practice in other countries, is a regressive step in the development of corporate legislation and needs immediate elimination of this shortcoming in the latest corporate legislation; 3) it has been argued that the national legislation provides insufficient mechanisms for the protection of negative obligations; the ways of eliminating this shortcoming have been offered; 4) it has been substantiated that the corporate contract is an agreement containing both positive and negative obligations, that is, it is a complex obligation by its structure, where obligations

in kind are presented as the need to perform certain actions (positive obligations), as well as to refrain from their performance (negative obligations); 5) it has been argued that the legislative absence of coercion to perform obligations by the corporate contract in kind has the effect of pretentiousness of its provisions and contributes to the abuse of corporate rights.

Key words: *corporate law, corporate legal relations, business entity, commercial contracts, performance of a corporate contract, methods of ensuring the performance of a corporate contract.*

На сьогодні сформувалася негативна практика з приводу належного виконання укладених корпоративних договорів, що пов'язано з недосконалістю законодавства, яке регулює цю сферу суспільних відносин. Нині стан законодавстві та малодослідженість цих питань у науці господарського права негативно впливають на враховування сучасних реалій та потреб охорони прав і законних інтересів учасників національного корпоративного ринку. Дослідженням різних аспектів корпоративного договору займалися О. Бігняк, О. Вінник, К. Осипенко, М. Сигидин та інші. Наукові розвідки провадяться, як правило, щодо поняття, сутності, правової природи, предмета, змісту корпоративних договорів, аналізу положень зарубіжного законодавства про корпоративний договір, судової практики інших країн щодо визнання таких договорів недійсними тощо. Проте питанням виконання корпоративного договору не приділялась достатня увага, воно не отримало концептуальної розробки, тому нині є нагальна необхідність у перегляді розуміння доктрини та правозастосування саме в цій сфері. Однією з нечисленних робіт з цієї проблематики є дисертаційне дослідження М. Ніколенка «Господарсько-правове регулювання корпоративних договорів», в якому один з підрозділів присвячений питанням порядку укладання, виконання та припинення корпоративного договору, проте в ньому автор фрагментарно торкається лише питань забезпечення виконання зобов'язань з корпоративних договорів [1, с. 167]. У зв'язку з викладеним і з огляду на те, що виконання корпоративного договору, реалізація його положень на практиці є одним з найважливіших питань у цій сфері, яке потребує ґрунтовного теоретичного дослідження і практичних пропозицій, спрямованих на подолання недоліків законодавства, актуальність теми цього дослідження є очевидною.

Метою дослідження є визначення принципів та порядку виконання корпоративного договору, способів забезпечення такого виконання та заходів відповідальності за порушення корпоративного договору.

Як справедливо зазначає М. Ніколенко, «виконання корпоративних договорів є ключовим етапом реалізації договірних відносин, на якому, власне, і реалізуються права та обов'язки сторін. Загальною умовою виконання договірних зобов'язань є його виконання належним чином відповідно до умов договору та законодавства, що буде найбільш бажаною підставою його припинення» [1, с. 165]. Дійсно, саме заради виконання умов корпоративного договору він і укладається. Проте чи є особливості виконання саме корпоративного договору, чи правове регулювання щодо виконання обов'язків, які встановлено будь-яким договором, є універсальними для всіх договорів? Видається, що відносини виникають саме між сторонами корпоративного договору і мають певні особливості, тому доцільним є з'ясування питання: які норми законодавства підлягають застосуванню до виконання корпоративного договору.

У попередніх працях нами було доведено, що за своєю правовою природою корпоративний договір є господарсько-правовим, зокрема і в зв'язку з тим, що очікуваним результатом від правових наслідків укладення корпоративного договору є не встановлення, зміна або припинення цивільних прав та обов'язків, що є характерним для договорів у цивільному праві, а встановлення умов здійснення вже наявних на момент укладення договору корпоративних прав (обов'язків), що досягається запровадженням певних обмежень, обов'язків, варіантів поведінки для сторін такого договору, тому він є ненормативним правовим актом, спрямованим на досягнення правового результату в регулюванні корпоративних правовідносин як виду гос-

подарських правовідносин [2, с. 20]. Це дозволяє застосовувати до корпоративних договорів загальні умови виконання господарських зобов'язань, які передбачені ст. 193 Господарського кодексу України (далі – ГК України), в ч. 1 якої передбачено, що суб'єкти господарювання та інші учасники господарських відносин повинні виконувати господарські зобов'язання належним чином відповідно до закону та договору, а за відсутності конкретних вимог щодо виконання зобов'язання – відповідно до вимог, що у певних умовах звичайно ставляться. У ч. 2 цієї статті зазначається, що кожна сторона повинна вжити всіх заходів, необхідних для належного виконання нею зобов'язання, з урахуванням інтересів другої сторони та забезпечення загальногосподарського інтересу. Порушення зобов'язань є підставою для застосування господарських санкцій, передбачених законом або договором. Крім того, в ч. 3 зазначеної норми встановлюється правило, що застосування господарських санкцій до суб'єкта, який порушив зобов'язання, не звільняє цього суб'єкта від обов'язку виконати зобов'язання в натурі, крім випадків, коли інше передбачено законом або договором, або управнена сторона відмовилася від прийняття виконання зобов'язання [3]. Важливим моментом є те, що ГК України містить відсильну норму, а саме в положеннях абз. 2 ч. 1 аналізованої статті зазначається, що до виконання господарських договорів застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) з урахуванням особливостей, передбачених ГК України.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 526 ЦК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться [4]. Недотримання умов виконання призводить до порушення зобов'язання. В ч. 1 ст. 629 ЦК України встановлюється правило щодо обов'язковості договору для виконання сторонами, положення якої щодо такої обов'язковості ВС у своїй Постанові називає «одним із фундаментів, на якому базується право, тобто з укладенням договору та виник-

ненням зобов'язання його сторони набувають обов'язки (а не лише суб'єктивні права), які вони мають виконувати» [5].

Усталеним як у доктрині, так і у судовій практиці є розуміння принципів виконання зобов'язань як загальних засад, згідно з якими здійснюється виконання зобов'язання. Як правило, виокремлюються декілька принципів виконання зобов'язань, серед яких – належне виконання зобов'язання; реальне виконання зобов'язання; добросовісність, розумність та справедливість.

Перший принцип виконання будь-яких зобов'язань – це принцип належного виконання, який полягає в тому, що виконання має бути проведене: належними сторонами; щодо належного предмета; у належний спосіб; у належний строк (термін); у належному місці [6]. Перш, ніж розглянемо його в контексті застосування до корпоративного договору, проаналізуємо, чи є спеціальне правове регулювання таких договорів чи забезпечення їх належного виконання базується на загальних принципах забезпечення виконання господарських зобов'язань.

Так, у ч. 1 ст. 199 ГК України зазначено, що виконання господарських зобов'язань забезпечується заходами захисту прав та відповідальності учасників господарських відносин, передбаченими законодавством. За погодженням сторін можуть застосовуватися передбачені законом або такі, що йому не суперечать, види забезпечення виконання зобов'язань, які звичайно застосовуються у господарському (діловому) обігу. В абз. 2 ч. 1 цієї статті знову міститься відсильна норма, відповідно до положень якої до відносин щодо забезпечення виконання зобов'язань учасників господарських відносин застосовуються відповідні положення ЦК України. Якщо проаналізувати положення спеціального законодавства саме щодо корпоративного договору, то у ст. 7 Закону України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не встановлюється особливостей виконання та забезпечення такого виконання зобов'язань з корпоративного договору або відповідальності його сторін за невиконання чи неналежне виконання його умов [7]. Положення іншого спеці-

ального закону – чинного Закону України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI «Про акціонерні товариства» – в ч. 6 ст. 26¹ містять можливість передбачити способи забезпечення виконання зобов'язань, що впливають з такого договору, та заходи відповідальності за невиконання або неналежне виконання останніх. У ч. 7 зазначеної статті закріплено, що права сторін договору між акціонерами, у тому числі право вимагати відшкодування збитків, стягнення неустойки (штрафу, пені), виплати компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому цим договором), застосування інших заходів відповідальності у зв'язку з порушенням такого договору, підлягають судовому захисту [8]. Тобто очевидна відсутність уніфікованого підходу законодавця до регулювання питань виконання корпоративного договору в різних організаційно-правових формах суб'єктів господарювання.

Крім того, з огляду на господарсько-правову природу корпоративного договору є питання і щодо можливості застосування до таких договорів положень гл. 49 ЦК України, якою передбачено види забезпечення виконання зобов'язання, а саме неустойка, порука, гарантія, застава, притримання, завдаток, право довірчої власності. М. Ніколенко без додаткового обґрунтування у своєму дисертаційному дослідженні з цього приводу зазначає, що «застосовними для виконання зобов'язань із корпоративних договорів є неустойка, порука та застава», не пояснюючи логіку саме такого переліку [1, с. 167]. Проте з цього переліку у спеціальному законодавстві йдеться лише про неустойку і, як видається із системного тлумачення положень законодавства, у разі порушення корпоративного договору можливим є стягнення неустойки (штрафу, пені), яке в контексті ч. 7 ст. 26¹ Закону України розглядається не як превентивна міра, спосіб стимулювання сторони до належного виконання зобов'язання та мінімізації збитків від неналежного виконання зобов'язання, а з огляду на подвійну природу неустойки як захід відповідальності у зв'язку з порушенням договору між акціонерами.

Щодо прийнятого Закону України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX «Про акціонерні товариства», який набере чинності

з 01 січня 2023 р. (далі – новий Закон про АТ), то там взагалі питання виконання та відповідальності за невиконання договору, який уже поіменований як корпоративний, не регулюються. В положеннях абз. 2 ч. 3 ст. 29 цього Закону є лише одне згадування про наслідки невиконання умов корпоративного договору, а саме: «У разі якщо корпоративний договір передбачає обов'язок купити або продати акції товариства, але будь-яка зі сторін ухиляється від обов'язку укласти договір купівлі-продажу акцій, інша сторона має право звернутися до суду з позовом про визнання договору купівлі-продажу акцій укладеним на умовах, передбачених таким договором, та про відшкодування збитків, заподіяних ухиленням від укладення такого договору купівлі-продажу акцій» [9]. Вочевидь, у новому Законі про АТ має місце підхід, який відрізняється від наявного в чинному законодавстві. З приводу цього в юридичній літературі неодноразово зазначалося про необхідність уніфікації та гармонізації національного корпоративного законодавства в умовах інтенсивного зближення господарських систем різних країн-учасниць світового ринку, в тому числі і щодо корпоративного договору. Як бачимо, певні кроки в цьому напрямі законодавцем зроблено, наприклад, щодо назви корпоративного договору в новому акціонерному законодавстві, тобто, на перший погляд, зроблено спробу уніфікувати законодавство в цій сфері, проте в новому Законі про АТ немає вже такої міри відповідальності за невиконання умов договору, як компенсація, яка є в чинному акціонерному законодавстві, в законодавстві зарубіжних країн і введення якої в національне законодавство стало результатом врахування позитивного зарубіжного досвіду. На перевагах такої міри відповідальності акцентувалася увага і у вітчизняній науковій літературі, а саме вони полягають у тому, що, по-перше, немає необхідності в доведенні наявності збитків, адже компенсація підлягає стягненню у разі доведення факту правопорушення незалежно від наявності або відсутності збитків і поява положення про компенсацію в законі була зумовлена саме складністю такого доведення, що є характерним для корпоративних договорів; по-друге, стягнення компенсації не виключає мож-

ливості відшкодування збитків у разі їх наявності; по-третє, компенсація може застосовуватися поряд з іншими заходами відповідальності (зокрема, неустойкою). Отже, компенсація є гарантією належного виконання договору, найбільш універсальним способом захисту прав акціонера серед інших засобів, передбачених законодавством [10, с. 113]. Тобто «ліквідація» унікальних, специфічних способів захисту сторін корпоративного договору, які ефективно спрацьовують на практиці в інших країнах та практика щодо застосування яких уже напрацьована національними судами, є, на наш погляд, регресним кроком у розвитку акціонерного законодавства.

Другий принцип – принцип реального виконання зобов'язання – адаптовано до корпоративного договору, він полягає у тому, що сторони повинні виконати зобов'язання саме в натурі, а не замінювати його виконання сплатою грошової компенсації. Загальновідомо, що залежно від особливостей поведінки сторін зобов'язання поділяються на: 1) позитивні (зобов'язання з позитивним змістом) – зобов'язання, в яких сторона зобов'язана вчинити певні дії, наприклад, коли учасник ТОВ зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину); 2) негативні (зобов'язання з негативним змістом) – зобов'язання, в яких сторона зобов'язана утриматися від вчинення певної дії, наприклад, зобов'язання із корпоративного договору, в якому учасники ТОВ зобов'язуються утримуватися від реалізації своїх корпоративних прав певним чином. Зацікавленість викликає той факт, що корпоративний договір є прикладом договору, який містить негативні зобов'язання, тобто він за своєю структурою є складним зобов'язанням, в якому виконання зобов'язань у натурі – це як необхідність вчинити певні дії, так і утримання від їх здійснення.

Поняття «негативне зобов'язання» вперше закріплено у ЦК України лише у 2017 році і під ним розуміється зобов'язання, предметом яких є утримання від вчинення певних дій (ч. 1 ст. 509 ЦК України). На практиці негативні зобов'язання все частіше стають предметом договірних відносин. Це можуть бути окремі дого-

вори, насамперед ідеться про договори про нерозголошення конфіденційної інформації (щодо корпоративного договору це закріплюється на рівні законодавчої вимоги, а саме зміст корпоративного договору не підлягає розкриттю і є конфіденційним, якщо інше не встановлено законом або договором (ч. 5 ст. 7 Закону про ТОВ та ТДВ)). Також це можуть бути зобов'язання, які встановлюються окремими умовами договору (наприклад, такі як «утримуватися від реалізації корпоративних прав», «не укладати договір щодо прав на акції та/або прав за акціями з іншими учасниками АТ, які не є стороною корпоративного договору» тощо). Така розповсюдженість негативних зобов'язань на практиці та відсутність належного нормативного регулювання створює проблеми у правозастосуванні. В доктрині аналіз питань негативних зобов'язань також не знайшов свого поширення, що є прогалиною у вітчизняній правовій науці. Натомість у національних правопорядках інших країн законодавець визнає існування зобов'язань з предметом «утримання від певних дій» та оперує поняттям «негативне зобов'язання». Так, ст. 1222 ЦК Італії, яка має назву «Невиконання негативних зобов'язань», містить положення про те, що положення про прострочення не застосовуються до зобов'язань «утримуватися від дій». Кожен факт порушення такого зобов'язання сам по собі є невиконанням [11].

На практиці ВС нещодавно розтлумачив, що з аналізу положень ст. 549 ЦК України не виключається забезпечення виконання як позитивних, так і негативних зобов'язань, які виникли на підставі організаційного договору (у попередніх працях ми вже говорили про організаційний характер корпоративного договору – *авт.*), що нехарактерно. Як правило, неустойка встановлюється для забезпечення позитивних зобов'язань, які передбачають вчинення певних дій (передача речі, сплата грошових коштів та ін.). Сутність негативних зобов'язань полягає в тому, що предметом виконання є утримання від дій, і зобов'язання виконується протягом усього часу його існування, тому негативні зобов'язання можуть бути забезпечені тільки за допомогою штрафу, адже після порушення такого зобов'язання

необхідність стимулювати його виконання шляхом нарахування пені, як це може мати місце у разі позитивних зобов'язань, не призведе до очікуваного результату, тобто його виконання [5]. Видається, в цьому випадку суд вирішив справу стосовно конкретного організаційного договору – попереднього договору оренди, тому і зазначив, що забезпечення може бути тільки за допомогою штрафу, тобто певної грошової суми, яку боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання. Проте треба подивитися ширше на проблему відсутності забезпечення виконання всіх негативних зобов'язань, у тому числі і тих, які виникають з корпоративного договору, і не обмежуватися виключно штрафом як формою неустойки та видом відповідальності. На нашу думку, слідом за цією ж логікою в новому Законі про АТ передбачити можливість забезпечення негативних зобов'язань за корпоративним договором шляхом стягнення грошової компенсації. Нині можна констатувати, що натепер законодавством передбачено не досить механізмів щодо захисту негативних зобов'язань. Тому вважаємо, що редакція ст. 29 нового Закону про АТ потребує доповнення її частиною 10 у такій редакції: «Права сторін корпоративного договору, засновані на такому договорі, у тому числі право вимагати відшкодування завданих внаслідок порушення договору збитків; у разі порушення позитивних зобов'язань – стягнення неустойки (штрафу, пені), у разі порушення негативних зобов'язань – стягнення неустойки (штрафу); виплати компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому корпоративним договором), застосування інших заходів відповідальності, передбачених умовами такого договору, підлягають судовому захисту».

Незважаючи на важливість усіх розглянутих аспектів виконання корпоративного договору, не можна не розуміти, що з огляду на специфіку його предмета для сторін такого договору важливим є виконання договору в натурі, а не грошова компенсація, яку б назву вона не мала, у зв'язку з чим заходи відповідальності у вигляді компенсації в грошовій сумі,

штрафу, відшкодування збитків не завжди має сенс застосовувати до недобросовісної сторони. Зокрема, на практиці в країнах англійського права у спорах щодо корпоративних договорів сторони, враховуючи особливий характер подібних домовленостей, окремо звертають увагу суду на те, що під час укладення договору вони припускали, що в разі порушення буде здійснено саме виконання в натурі, а не стягнення збитків та інших грошових сум. До основного договору додають спеціальні угоди, відповідно до умов яких сторони просять суд під час розгляду спору прийняти рішення про виконання договору в натурі.

У національному законодавстві не врахована важливість виконання корпоративного договору в натурі. Оскільки немає примусу до виконання зобов'язань з такого договору в натурі, то це має декларативний характер та сприяє зловживанню корпоративними правами. Тому вважаємо, що у спеціальному законодавстві повинен знайти своє відображення такий спосіб захисту корпоративних прав, як примусове виконання обов'язку в натурі. Якщо сторона не виконує свої обов'язки в натурі, можна передбачити стягнення пені за прострочення виконання такого зобов'язання.

Третім принципом виконання зобов'язань є добросовісність, розумність та справедливість (ч. 3 ст. 509 ЦК України). Можна з цього приводу зазначити, що згідно з позицією ВС з урахуванням цих фундаментальних принципів сумніви щодо дійсності, чинності та виконаності договору повинні тлумачитися судом на користь його дійсності, чинності та виконаності [10].

Висновки: 1) належними діями щодо виконання зобов'язань з корпоративних договорів визначено дії, які ґрунтуються на змісті суб'єктних прав акціонерів (учасників), інших сторін корпоративного договору та відповідають вимогам, встановленим законом та договором до порядку їх здійснення. Базуючись на характеристиках предмета корпоративного договору, запропоновано визначення поняття «виконання корпоративного договору», під яким слід розуміти обов'язок сторони корпоративного договору реалізувати свої права певним чином та (або) утримуватися від їх реалізації шляхом здійснення узгоджених дій, заснованих на добросовісності, спра-

ведливості та розумності; 2) аргументовано, що відсутність у новому Законі про АТ такого заходу відповідальності, як компенсація, який гарантував належне виконання зобов'язання, являв собою специфічний спосіб захисту прав сторін корпоративного договору і який ефективно працює на практиці в інших країнах, є регресним кроком у розвитку акціонерного законодавства і потребує негайного усунення цього недоліку в новітньому акціонерному законодавстві; 3) доведено, що законодавством передбачено не досить механізмів щодо захисту негативних зобов'язань, тому редакція ст. 29 нового Закону про АТ потребує доповнення її ч. 10 у такій редакції: «Права сторін корпоративного договору, засновані на такому договорі, у тому числі право вимагати відшкодування завданих внаслідок порушення договору збитків; у разі порушення позитивних зобов'язань – стягнення неустойки

(штрафу, пені), у разі порушення негативних зобов'язань – стягнення неустойки (штрафу); виплати компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому корпоративним договором), застосування інших заходів відповідальності, передбачених умовами такого договору, підлягають судовому захисту»; 4) визначено, що корпоративний договір є договором, який містить як позитивні, так і негативні зобов'язання, тобто за своєю структурою є складним зобов'язанням, в якому зобов'язання представлені як необхідністю вчинити певні дії (позитивні зобов'язання), так і утриматися від їх здійснення (негативні зобов'язання); 5) обґрунтовано, що відсутність у законодавстві примусу до виконання зобов'язань з корпоративного договору в натурі має наслідком декларативність його положень та сприяє зловживанню корпоративними правами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ніколенко М.О. Господарсько-правове регулювання корпоративних договорів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України. Харків, 2021. 212 с.
2. Резнікова В., Дорошенко Л. Корпоративний договір як ефективний правовий засіб у механізмі корпоративного управління, його сутність та правова природа. *Право України*. 2022. № 4. С. 13–28.
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144 (Зі змінами).
4. Цивільний кодекс України : Закон від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356 (Зі змінами).
5. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 01 березня 2021 р., судова справа № 180/1735/16-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95532945> (дата звернення: 01.10.2022).
6. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69 (Зі змінами).
7. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50–51. Ст. 384 (Зі змінами).
8. Про акціонерні товариства : Закон України від 27 липня 2022 р. № 2465-IX. *Офіційний веб-портал парламенту України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (набрання чинності відбудеться 01.01.2023 р.) (дата звернення: 30.09.2022).
9. Дорошенко Л.М. Способи захисту прав сторін корпоративного договору: проблемні питання теорії та практики. *Право України*. 2021. № 6. С. 97–117.
10. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 17 листопада 2021 р., судова справа № 172/1159/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101240426> (дата звернення: 02.10.2022).
11. Codice Civile Italiano : Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262. *Altalex*. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile> (дата звернення: 10.10.2022).